

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Парамбуль Ірини Віталіївни

«Екзистенціалізм у творчості Валер'яна Підмогильного: історико-філософський підхід»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – «історія філософії» (галузь знань 033 – філософія)

Тему дисертаційного дослідження Ірини Парамбуль можна вважати такою, що має особливе значення не лише у філософському дискурсі, а й у площині української інтелектуальної парадигми, зважаючи на проблеми інтеграції й утвердження України в світовому соціокультурному просторі, а також на необхідність формування цілісної самобутньої вітчизняної філософсько-світоглядної картини. Дисертація присвячена актуальній та малодослідженій проблемі в сучасній українській історії філософії. Вивчення спадщини українських мислителів, письменників є важливим внеском у розвиток української історико-філософської думки і культури загалом. Саме у такому контексті вкрай важливе дослідження національних аспектів українського філософського дискурсу, чим і зумовлена актуальність заявленої теми. Ще один аспект інтересу до обраної проблематики визначається тією обставиною, що в сучасному глобальному світі стрімких змін, прискорених темпів розвитку технологій, захоплення від досягнень науки й техніки обертаються на розчарування, проблеми пошуку внутрішніх підстав людського буття, і, разом з ними, пошук нових орієнтирів у нестабільному світі. Завдяки обраному вектору дослідження, ґрунтовному аналізу творчого спадку В. Підмогильного крізь призму екзистенціалізму, авторка піднімає і розкриває тему глибинної багатоманітності відношень людини зі світом через категорії свободи, абсурду, межових станів. Дисертація побудована у контексті розкриття названих проблем. Дослідниця

намагається охарактеризувати у своїй роботі суперечливий характер буття людини, як його показує В. Підмогильний, одночасно глибоко виражаючи усю багатогранність людської екзистенції, що вказує на необхідності глибокого дослідження цього феномену у різних ракурсах. Евристичну цінність становлять зусилля авторки знайти корелятивний зв'язок між екзистенційними ідеями В. Підмогильного та ідеями головним чином французьких екзистенціалістів А. Камю та Ж.-П. Сартра, а також довести самотність та оригінальність окремих позицій В. Підмогильного.

Можна відзначити, що у дисертаційній роботі вичерпно охарактеризовані актуальність та доцільність дослідження, зокрема, наголошено, що В. Підмогильний звертає увагу на екзистенційні проблеми, які так чи інакше стосуються людей будь-якого покоління і соціального середовища, осмислює питання любові, смерті, Бога та описує кожного свого героя і його страждання з великою повагою до його індивідуальності, не засуджуючи будь-яких її проявів [с. 14]. Автором дисертаційного дослідження логічно та фахово сформульовані мета та завдання, а також об'єкт, предмет і методи наукової розвідки: міждисциплінарний, аксіологічний, історико-філософський, філософсько-антропологічний та біографічний підходи, включно з методами герменевтичного та компаративного аналізу, і низки загальнонаукових методів [с.60-63]. Прикметно, що авторка добре прописала методологію дослідження.

Доречним є ґрунтовний аналіз та пояснення дисертанткою дефініцій ключових понять, які використовуються в роботі (скажімо, таких, як абсурд, межові ситуації, екзистенціалізм та екзистенційна філософія) і обґрунтування в якому саме контексті ці поняття вживаються у роботі .

Наукова новизна роботи викладається послідовно та аргументовано, її формулювання логічно пов'язується з розділами та структурними частинами дисертації, відображаючи цілісність дослідження. На особливу увагу заслуговують пункти наукової новизни 1, 4, 6 і 7, у яких найбільш повно виокремлено екзистенційні мотиви у творчості письменника [с. 19].

Слід відзначити вагомі здобутки дисертантки. Основні результати дисертаційної роботи були апробовані на конференціях різних рівнів: міжнародних, всеукраїнських, університетських, а також викладені у 11-ти наукових публікаціях (5 – у фахових наукових виданнях, які входять до переліку ВАК України, серед яких 3 є в наукометричних базах), що також свідчить про актуальність обраної тематики та жваву зацікавленість цією проблемою у науковому світі [с. 20-21].

У першому розділі «Історико-філософська рецепція творчості Валер'яна Підмогильного» здійснено ґрунтовний аналіз історіографічної бази дослідження, в яку увійшли не тільки власне твори В. Підмогильного, а й досі нерозкриті матеріали судової справи проти нього, а також пласт критичної літератури, яка практично повністю охоплює масив напрацювань інших дослідників з суміжних галузей в обраному векторі наукової розвідки. Авторка сумлінно опрацювала наукові джерела та публікації, дотичні до обраної нею проблеми. У розділі чітко виділено ті дослідження, які послужили теоретико-методологічною основою дисертації. Дослідниця спробувала максимально всеохопно відтворити образ письменника з різних світоглядних ракурсів і експлікувати особливості його ідейних установок з цього образу, справедливо зауважуючи, що «необхідно розуміти ту історичну реальність, в якій жив автор, щоб виявити джерелом його переживань як людини і мислителя, адже вони так чи інакше залишили відбиток на його творчості»(с. 52). В цьому розділі доречно було б розглянути ідеї яких європейських філософів, окрім безпосередньо тих, що залучені до дисертації, мали вплив на творчість В. Підмогильного (а це, наприклад, ідеї Ф. Ніцше та З. Фрейда).

Другий розділ «Філософування Валер'яна Підмогильного про трагічність людського існування» є одним з центральних розділів. Тут у першому підрозділі розкриваються особливості естетичного способу буття людини в контексті концепції людської екзистенції данського мислителя С. К'еркеґора, впливи якого авторка знаходить в екзистенційних мотивах

українського письменника. Вона віднаходить ключові характеристики найперше естетичної стадії існування в героїв письменника. Серед них ключовими постають: прагнення до таємничості в коханні, відкидання історичності у любовних стосунках та постійне повернення до першого почуття, розуміння кохання як процесу безперервної боротьби та завоювання, неспроможність вибирати, приреченість на напіввідчай і водночас неспроможність до абсолютного відчаю. Єдиний аспект, який дослідниця називає «ототожнення літератури і кохання» є дещо неточним і не передає суть того, що насправді розуміє під цим С. К'єркегор. Саме в перерахованих аспектах аналізуються герої різних творів В. Підмогильного

В другому параграфі розділу аналізується творчість В. Підмогильного крізь призму межових ситуацій німецького філософа-екзистенціаліста К. Ясперса. Як наголошує дослідниця, «твори В. Підмогильного значною мірою пронизані відчаєм, смутком, кризовими ситуаціями, через які герої розкривають себе і своє буття. Життя українського автора також було наповнене трагічними подіями. Він бачив війну 1917-1921 рр., голод 1921-1923 рр. Жах тієї історичної реальності не міг не позначитися на ранніх творах прозаїка, які розглянемо у цьому підрозділі. Отож постійне перебування героїв Валер'яна Підмогильного у кризових станах могло бути відображенням реальності, яку спостерігав сам автор». Усі ступені занурення в межову ситуацію, які виокремлює К. Ясперс, знаходять своє відображення серед героїв творів письменника, і, частково, в його особистому житті. Авторка це детально аналізує та розписує. Окремо розглядаються ситуації смерті, провини, страждання на прикладах конкретних героїв творів. Зрештою, цілком логічно дисертантка приходить до висновку, що екзистенційні мотиви у творчості В. Підмогильного і зображення естетичного погляду на кохання не були невипадковими. Відтворення кризових станів у творчості українського письменника також частково відображає трагізм тієї епохи, в якій жив автор. На основі дослідження спадщини В. Підмогильного і зіставлення його творчості з працями

К. Ясперса та С. К'єркегора можна визначити одну з головних рис його творчості – це трагічний світогляд. І так само обґрунтованим виглядає висновок, що «трагізм проявляється і в тому, що герої В. Підмогильного постійно перебувають «на межі», і не кожен із них здатен пережити кризу та стати сильнішим. Пережиття смерті та страждання, неможливість вирватися з виру естетичних переживань – те, що особливо притаманне героям В. Підмогильного, а глибина його рефлексії дає змогу зіставити його ідеї з думками найвидатніших представників філософії існування» (с.100).

У третьому розділі роботи «Філософські пошуки людської екзистенції у працях Валер'яна Підмогильного» розглядають ключові категорії екзистенціалізму А. Камю та Ж.-П. Сартра – абсурд та свобода і втілення образів деяких відомих героїв творів В. Підмогильного у цих категоріях. Авторка дуже багато уваги відводить аналізу не тільки безпосереднього предмету своїх пошуків, а й аналізу сартрівських ідей та ідей А. Камю. У роботі виділено трьох персонажів В. Підмогильного, яких можна співвіднести з людиною абсурду у творах А. Камю та Ж.-П. Сартра: Анатолій Пашенко з «Повісті без назви», Степан Радченко з роману «Місто» та Остап Шаптала. Їх супроводжує не лише свобода, а й відчуття, які завжди перебувають поряд зі свободою: покинутість, тривога, абсурд, загубленість. Їм притаманна не лише можливість вибрати будь-який шлях, а й приреченість на свободу.

Дещо окремим виглядає у загальній структурі роботи останній пункт третього розділу «Порівняльний аналіз естетичних поглядів Валер'яна Підмогильного, Альбера Камю і Жана-Поля Сартра», оскільки проблематика, яка тут розглядається не є дотичною прямо до обраної теми дослідження. Сам параграф є цікавим, бо розкриває погляди письменника на роль митця в соціумі, виявляючи співзвучні ідеї з творчістю названих раніше французьких екзистенціалістів (наприклад, однакове несприйняття нав'язування ідеології митцям що В. Підмогильним, що Ж.-П. Сартром і А. Камю). Також тут

розгорнуто показано образ митця, його установки в художній творчості. Проте, сама тема заслуговує окремого розгляду в майбутній перспективі.

Висновки дисертації повністю відображають суть проведеного дослідження, системно пов'язані з науковою новизною та окресленими завданнями.

Позитивно оцінюючи представлену роботу, вважаю за необхідне висловити певні зауваження до дослідження:

1. В роботі наявні деякі граматичні помилки та описки, які іноді не дозволяють до кінця зрозуміти суть речення (наприклад, на с. 19 в одному з пунктів наукової новизни є фраза: «окреслення окремих «межових ситуацій», які переживають його письменника». На с. 18 у першому пункті новизни теж не до кінця зрозуміло які етапи виокремлено. До стилістичних огріхів можна зарахувати той момент, що в роботі не уніфіковано до кінця написання прізвищ та імен філософів та письменників, ідеї яких досліджує авторка (поряд може бути написано С. К'еркегор та Валер'ян Підмогильний);
2. У другому пункті новизни (с. 18-19) та у відповідних висновках вартувало б ретельніше розписати ідеальний образ митця в ідеях В. Підмогильного, бо лише «зацікавленість долями інших людей і суспільними реаліями» виглядає трохи розмитою і неповною, тим більше, що у відповідному останньому параграфі третього розділу авторка говорить про характеристики цього образу;
3. С. К'еркегора авторка зараховує до представників екзистенціалізму (наприклад, с. 23, с. 65), хоча він уособлює передекзистенціалізм;
4. В першому параграфі першого розділу роботи «Історіографія дослідження» значна частина дослідження присвячена аналізу біографії письменника (від с. 24 до с. 39), яка логічніше має стосунок до історичних спеціальностей, а не до безпосередньої теми дисертації. Безумовно, заслуговують схвальних відгуків зусилля дисертантки, докладені для віднайдення та опрацювання архівних матеріалів з метою відновлення

історичної справедливості щодо замовчування і викривлення певних страхітливих фактів з біографії В. Підмогильного. Це справді важливо для нашої історії. Проте, якщо авторка хотіла показати відображення певних життєвих ситуацій письменника в екзистенційних мотивах його образів та ідей, то це не проглядається достатньо чітко;

5. У розділі 2 некоректно вживається поняття «естетична особистість» (с. 66), оскільки естетик ще не є особистістю. Трохи нижче авторка сама це і говорить (с.69), суперечачи собі: «Для С. К'єркегора людина стає особистістю саме тоді, коли робить вибір – вибирає саму себе», а естетик цього не робить;
6. В меті дослідження (с. 17) говориться: «...виявити специфіку осмислення екзистенційних проблем». З огляду на це, варто було б до завдань додати осмислення екзистенційного вибору як однієї з надважливих категорій екзистенціалізму у творах В. Підмогильного, таких як «Добрий Бог», «Смерть», «Гайдамака», «Комуніст», «Невеличка драма». Авторка згадує про вибір у Ж.-П. Сартра, але не розгортає цієї теми в ідеях В. Підмогильного, а у нього ця проблематика розкривається дуже цікаво і багатогранно;
7. У висновках на с.167 є пункт про виокремлення естетичних поглядів. Можна посперечатися щодо того, чи прямо стосується окреслення ролі митця в суспільстві естетичної проблематики і екзистенціалізму загалом. На нашу думку, тут немає суттєвого новаторства, позаяк такі ідеї присутні у багатьох творчих людей, а не лише в А. Камю, Ж.-П. Сартра чи В. Підмогильного. Якщо ж у В. Підмогильного є власне тлумачення естетичних категорій чи проблематики, то воно в роботі не розкривається, і, зрештою, не стосується задекларованої теми дисертації.

Висловлені зауваження і побажання загалом не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження, а деякі з них є швидше рекомендаціями для майбутніх розвідок в обраному дослідницькому полі автора. Авторкою сформульована низка положень, які мають елементи

наукової новизни і закладають підвалини для наступних досліджень у площині української екзистенційної філософії та культури загалом. Достовірність положень підтверджується аналізом різних джерел у роботі, а основні положення розкриваються в авторефераті та наукових публікаціях.

Таким чином, дисертація Ірини Віталіївни Парамбуль «Екзистенціалізм у творчості Валер'яна Підмогильного: історико-філософський підхід», є завершеним, методологічно і теоретично обґрунтованим, виконаним на належному фаховому рівні, самостійним науковим дослідженням, що відповідає вимогам до наукових досліджень такого рівня, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – «історія філософії».

Офіційний опонент

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії

Національного університету

«Львівська політехніка»

О. В. Гутовська

Підпис доцента кафедри філософії Гутовської О. В. засвідчую:

Вчений секретар

Національного університету

«Львівська політехніка»

Р. Б. Брилинський